

Göran Forss 38-åriga mästerbygge: Jagaren Halland

Göran Forss, en av Sjöhistoriska museets modellbyggare påbörjade 1969 bygget av jagaren Halland i skala 1/50. I november 2007, 38 år senare med över tiotusentalet arbetstimmar som facit stod mästerverket äntligen färdigt. Allt om Hobbys Robin Högberg och Tomas Leijon träffade Göran dagen efter det att Halland äntligen blivit klar.

◊ När jag var liten grabb brukade min bror Staffan och jag ibland tjata till oss ett besök på Sjöhistoriska- och Tekniska museerna i Stockholm. Vår modellbyggande pappa Gösta är inte den mest svårövertalade sorten för den typen av verksamhet, så det blev

ett besök då och då. Vid alla dessa tillfällen minns jag att det till vänster efter entrén fanns ett invändigt fönster in i den första utställningsgången. Ovanför fönstret stod en skylt med texten "modellverkstad". Innanför detta fönster hade mellan 1985 och 1990 den cirka fem meter långa modellen av Vasa byggts till Vasamuseet inför publik, därav fönstrets existens. Som jag minns det stod det alltid, sedan Vasa byggts klar och flyttats, ett gigantiskt träskrov med tusentals omålade, lödda detaljer i mässing innanför rutan. Genom alla år såg den i stort sett lika halvfärdig ut. Någon gång kunde man se att en antenn hade tillkommit men mer var det inte. Vi lämnade traditionsenligt våra näsavtryck mot rutan och gick vidare genom livet. Föga kunde jag väl ana att jag som vuxen (nåja) skulle få viskat i mitt öra: "Nu är jagaren

Halland färdig och vill du titta på den innan den hamnar i magasin i några år så har du tio dagar på dig, den står hemma i mitt garage". Den viskande personen hade kommit kvistande från flaskskepparnas monter mitt emot och var en smal försynt farbror i pensionärsåldern med ett smittande fullifanleende och ett par pigga plirande ögon. Där stod han, mästerbyggaren Göran Forss.

MODELLBYGGAREN GÖRAN
I Görans vardagsrum finns det hyllor överallt. På i stort sett alla står det flaskskepp i varierande storlekar och sorter.

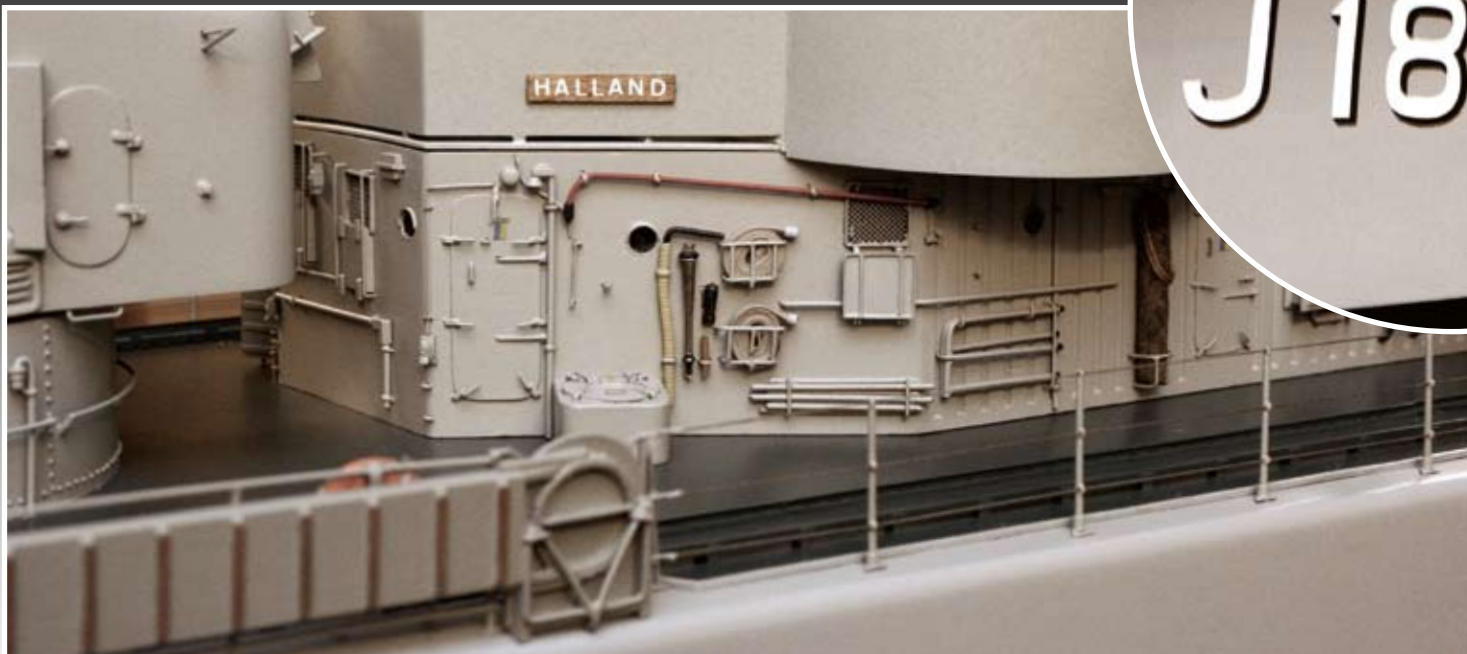
– 89 stycken, så slipper ni räkna, säger Göran med gravallvarlig min:

– Och då har jag ändå sålt eller gett bort ungefär tusen stycken.

Man inser snart att han inte sko-

jar, han bygger närmare 100 flaskskepp per år! Han dricker inte ur alla flaskorna själv utan har en massa kompisar som gladeligen ordnar den detaljen åt honom. Av detta skäl har han aldrig byggt någon båt i en geneverflaska då samtliga hans kompisar vägrar att dricka smörjan. Då Göran dessutom inte smakar starkt över huvud taget så blir det brist på flaskor ibland. Detta har han genom åren löst genom att köpa flaskor på apoteket samt låta specialtillverka flaskor hos en konstglasstillverkare. De utgår från ett grovt glasrör av optiskt bra glas och blåser/smälter ihop botten och tillverkar sedan en hals på flaskan. Detta har han gjort på några av de finaste modellerna där han inte vill att detaljerna skall försvinna på grund av dålig optik i flaskglaslet. Jag frågar om han inte har gjort det klassiska

J 18

tricket att limma dit botten på flaskan efteråt någon gång och blicken jag får till svar får mig att inse att nu gjorde jag bort mig. Under tiden som mina kinder sakta slutar rodna går Göran bort och hämtar en flaska som han räcker över med kommentaren: "Fundera på den där du". I flaskan står en stor lastbil. Inte nog med att bilen inte går in i flaskan, samtliga karosdelar på bilen är dessutom mycket större än flasköppningen. Han måste ha byggt ihop den av itusågade delar inne i flaskan och sedan målat den på plats – inga skarvar syns.

UPPVÄXT I BROMMA

Görans föddes 1935 och fick tidigt ett modellintresse då Per-Albin

Hanssons dotter gifte sig med Nathan Söderbloms son och dessa flyttade in på Ålstensgatan i Bromma och där startade Modellklubben Ålstensgatan. Ungarna fick lära sig att bygga på riktigt med KSAKs modellflygplan och andra byggsatser från bl a Wentzels och Eskader. Göran lägger huvudet på sned när han med värme talar om de första skiktbyggda fartygen som han byggde, Gerda och Bismarck. Vackra blev de inte men lyckan var ändå total.

Så småningom utbildade han sig på en fyraårig yrkesskola till möbelsnickare. Efter lumpen på Vaxholm som radartittare började han på Sjöhistoriska museet 1956 som lärling för 50 kronor i månaden.

Lärlingarna sponsrades på den tiden av de stora svenska rederierna. På den tiden var man inte lärling på bara ett uppdrag, utan veckan kunde bestå av att man på förmiddagarna fick sopa och städa i källaren, bygga museimodeller på eftermiddagen och sitta i kassan på helgerna, glöm lediga lördagar.

38 ÅR FÖR HALLAND

Åren gick och den 31 januari 1969 fick Göran ett uppdrag att på spiltid på jobbet börja förbereda ett bygge av jagaren Halland. Det första året fick han bara lägga 87 arbetstimmar på bakgrundsforskning och ritningsarbete, men där-

Byggfotet nedan är taget av Lars Röing, övriga bilder är tagna av Robin Högberg.

efter har det varit jagaren Halland på halvtid.

– Det blev ett kortare avbräck på 5 år när vi byggde Vasamodellen säger Göran. Han berättar också att det trevliga fönstret som togs upp i verkstadsväggen vid denna tid gjorde att alla tids- och ekonomiska ramar sprack då modellsnickarna inte fick vara ifred från den intresserade publiken, men Göran strövdes med publikintresset. Han gillar fortfarande att jobba inför publik vilket inte minst syns då han sitter och bygger flaskskepp eller allmogebåtar i skala 1/13 på Hobbymässan i Frescati (passa på att prata med honom där i november, hans kunskap är enorm).

SKA HÅLLA I HUNDRA ÅR

Museimodeller byggs för att vara snygga i ett par hundra år. På museet finns modeller från 1600-talet som fortfarande är i nyskick. Detta innebär att det inte handlar om plast-

färger, snabblim och halvsunkiga asiatiska träslag utan om vältorkade kvalitetsgrejer. De flesta skroven byggs i al. Enligt Göran fungerar även lind, men alen är bättre då den ger en renare yta med mindre ludd vid slipning. Trä skall ligga och torka i många år innan det hyvlas och limmas ihop till ett skrov. Hallands skrov är byggt i 30 mm tjocka skivor/stavar av al ungefär som en limpmacka. Limmet i skrovet är Aerolite, ett flygplanslim som håller i evigheter och dessutom har fördelen att det kan infärgas med bets till en mörkröd färg. Detta gjorde att man med blotta ögat kunde se asymmetrier mellan höger och vänster sida när skrovet höggs/skars/slipades fram. Göran använde bara 12 malar/spantrutor till skrovet, resten av formerna slipades fram på fri hand (betänk att modellen är i skala 1/50, alltså 2,40 m lång!). Göran berättar att benlim fortfarande förekommer i branschen men att klassiska

Casco vitlim är betydligt enklare att jobba med.

När detaljarbetet skulle börja hade Göran inte tillgång till Halland utan fotograferade systerfartyget Småland i stället. När han hade byggt klart en massa däcksdetaljer fick han tillstånd att besöka Halland för fortsatt fotografering. Det var då som han upptäckte att Småland och Halland skiljer sig på massor av punkter och många av de detaljer som han tillverkat var bara att dra i papperskorgen och bygga om! Ett annat problem var att radarn på Halland var tokhemlig, inga foton där inte sa marinen till Göran – som månaden efter fick höra att Småland låg i Göteborgs hamn. De hade likadana radar så Göran tog tåget dit och hade turen att Småland låg med radarn igång så det var bara att trycka av en bild var femte sekund från kajen så var den kartlagd i minsta detalj från alla vinklar på två minuter.

OLIKA SORTERS LÖDTENN

För att kunna löda mässingsdetaljer på varandra använder han tre olika sorters tenn som har olika smälttemperatur. Han börjar med det som har högst smälttemp, när nästa lager detaljer skall lödas dit sänker han temperaturen på kolven och tar fram tennet med den närmast lägre smälttemp. På detta vis kan han bygga lödningarna i lager utan att smälta de underliggande lödningarna, smart.

För att kunna jobba med denna hysteriska mängd detaljer som Halland har så är båten demonterbar ner till däckslinjen. Ungefär som en Ikeamöbel fast utan insexnyckeln, säger Göran.

Målningen på båten är gjord med färgspruta/airbrush och cellulosa färger. Cellulosa har den stora fördelen att den håller i över 100 år, den går att få mycket tunnflytande och fortfarande täcker bra. De tunnaste detaljerna skulle försvinna om båten

Fler bilder på Halland på www.hobby.se!

målades en gång till! Göran visar sitt målningsrum, det är ett gästrum med långhårig heltäckningsmatta på golvet! Jag tror honom inte men han visar hur han öppnar fönstren och startar en liten fläkt flera timmar innan, så dammet skall ha ventilerats ut och sedan hänger jag ett litet skynke här säger han och pekar på ett par krokar i taket. Det lilla rummet är fullt möblerat och renare än mitt vardagsrum och här säger han på fullaste allvar att han sitter och sprutmålar. Jag har fortfarande inte bestämt mig för om jag skall tro på det eller inte.

PENSLA I TRE DAGAR

Museimodeller måste tvättas ibland. Detta sker med ljummet vatten och pensel. Är det riktigt skitigt kan man hålla i ett par droppar med diskmedel. Göran berättar att det finns två sätt att tvätta modellerna på. Antingen så penslar man av modellen på två timmar och lagar den i tre

dagar eller så gör man tvärt om!

Göran jobbade mellan 1956 och 1998 på Sjöhistoriska, därefter fick han som pensionär fortsätta att bygga klart Halland i hemmet. För mig som amatör begriper jag inte hur han kan bestämma sig för när den är klar, när skall man sluta? Göran skulle ju lätt kunna sätta dit detaljer i 38 år till.

– När jag satte dit den lilla omålade trätrappan högst upp på styrbordssidan, då var den klar.

Byggtiden på cirka 10000 dokumenterade arbetstimmar sträckte sig då från den 31 januari 1969 till den 20 november 2007 kl 13.15, punkt. Göran vägrar att svara på om han har skrivit något inne i skrovet till den modellkonservator som kanske om 200 år lyfter på locket till Halland för att göra någon mindre reparation!

VAD HÄNDER NU?

När detta skrivs har modellen

hämtats av en av museernas specialtransporter och körts iväg för att få ett inventarienummer i statens samlingar. Därefter påbörjas fotografieringen och monterbygget. När detta är klart kommer modellen att placeras i Sjöhistoriskas modellförråd i Skansenbergets gamla gruva. Där kommer modellen att få stanna till i slutet på maj då den förhoppningsvis skall premiärvisas i runda rummet på Sjöhistoriska som då fyller 70 år. Efter detta kan modellen hamna i en permanentutställning eller i förråd i ett okänt antal år. Ingen vet i dagsläget så passa på att se den i maj.

Den "riktiga" jagaren Halland såldes för 2,2 miljoner kr som skrot till Spanien där den högs upp.

Jag frågar hur det känns nu efter skilsmässan från Halland efter 38 års byggande:

– Jag saknar den redan säger Göran men det blir ju plats i verkstan för andra projekt nu. Lågt räknat

har han byggt och dokumenterat 1500 modeller genom åren och fler är på gång!

Efter att ha fått glädjen att träffa Göran Forss så slås man av tanken vilken tur vi har att Göran föddes när han gjorde. Tänk om han hade fötts 1985 i stället för 1935. Då hade han inte skolats i den hårda Eskader/Wentzels-hårdträskolan på Ålstensgatan. Rederierna är borta så han hade han inte fått någon lärlingstjänst på museet utan möjligen som praktikant på en myndighet och sedan skjutits ut i omloppsbanan i någon typiskt svensk omorganisation. Därefter hade han omskolats i en arbetsmarknadsåtgärd till kanske webdesigner och Sverige hade gått miste om talangen hos en av de skickligaste modellbyggarna genom tiderna. Nu finns Görans verk att beundra för generationer framöver. Vilken tur vi har!

Tomas Leijon ♦